

שתי השערות אונומאסטיות

מאת

ד. לייבל

א. גלעד

מלבד ההסבר האטיולוגי של השם גלעד כגלעד (בר' לא, מו) — הסבר, שטבעה בו הכוונה לקדש אותו גבול בין ארם וישראל, שנתהווה אחרי תקופת ההסתערות הראשונה של הארמים בעבר־הירדן, ולהציג את כיבושיהם בגלעד כהפרת ברית, שנכרתה בין אבותיהם של שני העמים הקרובים — ידוע לכותב הדברים האלה רק נסיון אחד של ביאור אטימולוגי, והוא: מן גלעד בערבית, שהוראתו "קשה, חזק, אמיץ" (ראה אנציקלופדיה מקראית, ב, ערך "גלעד"). ברם, אין בפירוש זה שום תכונה מיוחדת לגלעד, שוודאי לא היה הקשה ביותר בין חבלי עבר־הירדן, כפי שמעידים נתוניו האקלימיים ויישובו הצפוף בימ־קדם. וגם העובדה, שהשם הפרטי גלעד נמצא באוגריתית, אינה מעידה כלום, כשאין פירוש בצדו.

הימנעותו של המחקר האטימולוגי מעיסוק במלה "גלעד" הושפעה ללא ספק במידה מרובה מן האטיולוגיה המקראית המקודשת, ובייחוד משום שצורתו הרבעית נראתה לכתחילה "משונה" וקשה לפתרון. אף־על־פי־כן אפשר למצוא, כמדומני, הסבר מתקבל על הדעת גם לכך.

גלעד אינו שם המקום הרבעי היחיד במקרא. בצדו נמצא שם ההר גלבע, שמשמעותו, כהרחבת השורש גבע, ידועה מזמן והיא מתאימה לציורו של הגלבע העשוי גבעות גבעות. והשווה לכך גם גלמוד, שהוא הרחבת גמד בערבית (ראה מילוני המקראי של קניג, בערכו); וכן: זלעות, כהרחבת זעף; שלאנן, כהרחבת שאנן; במגילת ישעיה א מגנוזות מדבר יהודה: פלטיש, כהרחבת פטיש.

לפיכך אפשרי הדבר, שגם הלמ"ד שבגלעד, כבמלים שנמנו למעלה, אינה אלא למ"ד־ההרחבה של השורש געד, המצוי עוד בערבית בהוראת מסולסל־השער. כלומר, הר הגלעד נדרף מבחינה סימאנטית אל הר שער, שפירושו: מגודל בעצים ושיחים (ראה ערך "שעיר" במילונם של גוניוס—בראון—דרייור; במילוני הערבי של וואהרר־מונד מובא שער בהוראת צמחים, עצים, צמחייה). כן מתאשר קשר סימאנטי זה לגבי גלעד עלידי שרידי היערות שלא כלו בו עד היום הזה.

וכשם שאפשר לפרש את שם־העצם הפרטי "גלעד" שבאוגריתית מן גלעד = אמיץ, כן ייתכן לפרשו מן גלעד—געד = מסולסל־השער, בדומה לשם עשו = שעיר.

ב. הרבה

שם המקום הרבה בנחלת יהודה, הנזכר רק ביהו' טו, ס, נתפס במסורה כגזור משרש רבב והה"א שבראשה — כה"א-הידיעה. ברם, זו תמוהה כאן ביותר, שאין ה"א-הידיעה משמשת אצל רבב אפילו כשהיא באה לציין עיר גדולה ומפורסמת כרבב בני-עמון או אצל צידון-רבב. וכלום אפשר, שמקום שאינו נזכר עוד בשום מקרה והזדמנות נקרא "הרבה" (בה"א-הידיעה!) על שום גדלה? ובאמת, מצאנו בנוסח האלכסנדרוני (A) של תרגום השבעים Αρεββα כנגד הרבה; כלומר, הה"א נקראה כשרשית ולא נתפסה כסימן-היידוע. שאלמלא-כן היה צריך לתרגם Αρεββα, או Αρεββα, בהשמטת היידוע.

ואמנם נמצא בערבית הרבה ھرہ לציון חלל טבעי תת-קרקעי, שהותקן לקליטת מי-נחלים ושמירתם, עם חור חצוב מלמעלה לשם דלייתם בחבל, בלי להזיק לפתח המאגר הצר שבצדו. מאגרים כאלה נמצאים, כידוע, בארצות המזרח התיכון, ויש כמותם גם בארץ, וזה עתה נתגלו בדרך מקרה שתי "בריכות-מאגר" כאלה במרחק של שניים וחצי ק"מ מדרום-מזרח לדימונה ("למרחב", מיום 9 באוגוסט 1962). ובוודאי לא ייפלא, שעל שמה של הרבה כזאת נקרא שם מקום סמוך, כמו שנקראו כמה מקומות במקרא באר, בארות או בור, על שם באר, בארות או בור (כמו בור-הסירה ובור-עשן) שבקרבתם.

אמנם, לימים גשתכח שם-העצם הרבה מן הלשון החיה — כפי הנראה בימי בית שני, שהשכיחו הרבה שמות עתיקים והחליפום בחדשים — ובלשון חכמים התחיל להופיע שם חדש לעניין הרבה והוא: גרועה (ובנ"א גרוע או גרע). וכך נמצא באבדר"נ יד: "גרועה שבמדבר שמחזקת מימיה", שאין ספק, כי התכוונו להרבה. אמנם הד"ר י. אהרוני (בספרו: ארץ-ישראל בתקופת המקרא, גיאוגרפיה היסטורית, תשכ"ב, מפתח שמות גיאוגראפיים "הרבה") מנסה לזהות את הרבה עם Rubute, הנזכרת בכתבי תל-עמרנה וברשימת הערים הכבושות של תחותימס השלישי. אהרוני מחזיר את Rubute לכתוב עברי בצורה של רבת, ומזהה אותה עם הרבה, מתוך הנחה, שהיא פותחת בה"א-הידיעה. אבל צורת השם Rubute מראה, לדעתי, דווקא על ארבות, מערי הנציבות של שלמה: "בן-חסד בארבות לו שכה וכל ארץ הפר" (מל"א ד, י).